

cûzetü (*el-Kaşidetü/el-Manzûmetü*)'s-*Simlâliyye fi'l-hisâb* isimli otuz altı beyitlik manzumesini seksen dört beyit ekleyerek 120 beyte çıkarmış, ardından hepsini birlikte şerhetmiştir (Fas 1322). Resmûkî, Simlâlî'nin eseri üzerine ayrıca *Ma'ûnetü'l-aḥbâb 'alâ fetḥi Ecnîḥati'r-raġġâb* adıyla orta (yazma nüshaları için bk. Abdülvehhâb b. Mansûr, VI, 215; İbn Zeydân, II, 57, dipnot 232; *el-Fihri-sû's-şâmil*, X, 78) ve *Miftâḥu Ecnîḥati'r-raġġâb fi ma'rifeti'l-ferâ'iz ve'l-hisâb* isimle küçük (Fas 1322) iki şerh daha yazmıştır. **3.** *Ma'ûnetü'l-iḥvân 'alâ mes'eleli evlâdi'l-a'yân ve şibhihâ mine'l-mesâ'ili'l-muhtâceti li'l-beyân*. Ana-baba bir kardeşlerle ilgili çeşitli fikhî meseleleri ihtiva eder (yazma nüshaları için bk. Abdülvehhâb b. Mansûr, VI, 215; İbn Zeydân, II, 58). Bu eserin Selâ'da bulunan Subeyhiyye Kütüphanesi'ndeki bir yazmasının sonunda müellife ait *Fetâvâ fıkhiyye* adlı bir bölüm vardır (Muhammed Haccî, s. 202-203; *el-Fihri-sû's-şâmil*, VII, 35). **4.** *Ta'lik (Hâşiy) 'alâ mes'eleli deyni'l-ecnebî fi Şerḥi'l-Kaleşâdi 'alâ (ferâ'izi) Muḥtaşari Ḥalîl* (yazma nüshası için bk. Muhammed el-Alemî, s. 149). **5.** *Şerḥu'l-Mürşidi'l-mu'in*. İbn Âşir el-Fâsî'nin *el-Mürşidü'l-mu'in 'ale'z-zarûri min 'ulûmi'd-dîn* adlı manzum ilmihalinin şerhidir (yazması için bk. *el-Fihri-sû's-şâmil*, V, 507). **6.** *Ecvibe 'an mesâ'il fi't-tevhîd ve ğayrih* (yazması için bk. Menûnî, s. 111). **7.** *Kifâyetü zevî'l-elbâb fi fehmi Ma'ûneti't-ḥullâb*. Ali b. Muhammed ed-Dâdesi'nin *ed-Dâdesiyye* diye de anılan, mevâkit ilmîne (ilm-i mîkât) dair manzumesinin şerhidir (yazma nüshası için bk. Muhammed el-Muhtâr es-Sûsî, *Sûsü'l-âlime*, s. 192; Abdülvehhâb b. Mansûr, VI, 215). Müellif bu şerhini *'Umdetü'r-ruġġâb fi ḥalli elfâzi Ma'ûneti't-ḥullâb* adıyla ihtisar etmiştir (İbn Zeydân, II, 56; ayrıca bk. Abdülvehhâb b. Mansûr, VI, 216). **8.** *Şerḥu Ravzati'l-ezhâr*. Abdurrahman b. Muhammed el-Medyûnî el-Câdirî el-Fâsî'nin *Ravzatü'l-ezhâr fi 'ilmi vakti'leyle ve'n-nehâr* adlı eserinin şerhidir (bk. Hudaykî, II, 533; İbn Zeydân, II, 58). **9.** *Şerḥu naẓmin fi keyfiyyeti istiḥrâci yevmi duḥûli yenâyir* (yazma nüshası için bk. Sıddîk İbnü'l-Arabî, s. 482; Abdülvehhâb b. Mansûr, VI, 216). **10.** *Manzûme (Lâmiye) fi'l-arûz*. Hazrecî'nin aruz ve kafiyeye dair *el-Ḥazreciyye (el-Kaşidetü'l-maḥşûre)* adlı kasidesini tamamlamak amacıyla kaleme alınan bu eser *İzâḥu mühimmâti'l-arûz li-men ih-*

temme ileyhi bi'n-nühûz adıyla da anılır (nazmın yazması için bk. İbn Zeydân, II, 58). Resmûkî'nin bu eseri hem kendisi hem de Sıdî Muhammed et-Tihâmî tarafından şerhedilmiştir. **11.** *el-Ecvibetü'n-naḥviyye fi'l-münâdâ'l-muzâf li'l-yâ' ve'l-istiġâse ve'n-nüdbe ve't-terhîm* (yazma nüshası için bk. Sıddîk İbnü'l-Arabî, s. 406; M. İbrâhim el-Kettânî – Sâlih et-Tâdilî, V, 21-22). Müellifin kaynaklarda daha başka eserleri de zikredilir (eserlerinin bir listesi, muhtevaları ve yazma nüshaları için bk. Abdülvehhâb b. Mansûr, VI, 214-216; *İzâḥu'l-esrâri'l-maşûne*, neşredeninin girişi, s. 18-24).

Resmûkî'nin ayrı ayrı mecmualar içinde kaydedilmiş olmakla birlikte (*Hulletü'l-arûs fi evcibeti ve es'ileti ehli Sûs* adıyla kendisine nisbet edilen eser de bunlardan biri olmalıdır) henüz derlenmemiş olan (Muhammed el-Muhtâr es-Sûsî, *Sûsü'l-âlime*, s. 192; *el-Ma'sûl*, XVIII, 359; *İzâḥu'l-esrâri'l-maşûne*, neşredeninin girişi, s. 22) fetvalarından bazıları muahhar kaynaklarda nakledilmiştir (Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî, I, 57-59; Muhammed Muhtâr es-Sûsî, *el-Mecmû'atü'l-fıkhiyye*, s. 139). Ayrıca bazı hocalarına ve arkadaşlarına yazdığı, kendi hayatı ve eserleri hakkında bilgiler içeren mektupları günümüze ulaştırılmıştır (Muhammed Muhtâr es-Sûsî, *el-Ma'sûl*, V, 65-69; XVIII, 360-364; Abdülvehhâb b. Mansûr, VI, 216-221). Bir kısım kütüphane kayıtlarında Resmûkî'ye nisbet edilen *Mübrizü'l-kavâ'id-i-râbiyye mine'l-Kaşidetü'l-Mecrâdiyye (Mv.AC, X, 280)*, İbnü'l-Mecrâdi diye tanınan Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Fezârî es-Selâvî'nin *Şerḥu'l-Cümel* isimli manzum eseri üzerine Ali b. Ahmed b. Muhammed el-Cezûlî er-Resmûkî'nin (ö. 1049/1639; bk. Hudaykî, II, 484; Menûnî, s. 153) yazdığı bir eser olup Fahreddin Kabâve tarafından neşredilmiştir (Dımaşk 1429/2008).

BİBLİYOGRAFYA :

Resmûkî, *İzâḥu'l-esrâri'l-maşûne fi'l-cevâhiri'l-meknûne fi şadefi'l-ferâ'izi'l-mesnûne* (nşr. İbrâhim İbrâhim et-Tâmîrî), Rabat 1425/2004, neşredeninin girişi, tür.yer.; Hudaykî, *Ṭabaḳât* (nşr. Ahmed Bümezgû), Dârülbeyzâ 1427/2006, I, 22, 103, 114-115, 123, 144, 252, 292; II, 358-359, 484, 533; Selâvî, *el-İstikşâ*, VII, 113; Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî, *Selvetü'l-enfâs* (nşr. Abdullah Kâmil el-Kettânî v.dğr.), Dârülbeyzâ 1425/2004, I, 57-59; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 709; Abbas b. İbrâhim, *el-İlâm*, II, 366; Abdülaziz Binabdullah, *Ma'lemetü'l-fıkhi'l-Mâlikî*, Beyrut 1403/1983, s. 53, 107; Zirikî, *el-A'lâm (Fethullah)*, I, 133; Menûnî, *Delilü maḥtûḫâti Dâri'l-kütübî'n-Nâşriyye bi-Temğrât*, Muhammediyeye 1405/1985, s. 111, 144, 153; Mu-

ammed Haccî, *Fihri-sû'l-Ḥizâneti'l-İlmiyye-ti's-Şubeyhiyye bi-Selâ*, Küveyt 1406/1985, s. 115, 136, 146, 202-203, 204, 529; a.mlf., "Taġâtinî, Aḥmed b. Süleymân", *Ma'lemetü'l-Maġrib*, Rabat 1415/1995, VII, 2435-2436; Fevzi Abdürrezzâk, *el-Maḥbû'âtü'l-ḥaceriyye fi'l-Maġrib*, Rabat 1406/1986, s. 61, 85; Muhammed Muhtâr es-Sûsî, *Medârisü Sûsi'l-âlika*, Tanca 1407/1987, s. 58, 62, 63-64, 66; a.mlf., *el-Mecmû'atü'l-fıkhiyye fi'l-fetâva's-Sûsiyye* (nşr. Abdullâh ed-Derkâvî), Akâdir 1416/1995, s. 139; a.mlf., *el-Ma'sûl fi'l-İlgiyyin ve esâtizetihim ve telâmizetihim ve esdîka'ihimi's-Sûsiyyin*, Beyrut 1435/2014, V, 65-69; XVIII, 357-365; a.mlf., *Sûsü'l-âlime (el-Ma'sûl ile birlikte)*, Beyrut 1435/2014, s. 191-192; İdrîs b. Mâhî el-Kaytûnî, *Mu'cemü'l-maḥbû'âtü'l-Maġribiyye*, Selâ 1988, s. 128-129; Sıddîk İbnü'l-Arabî, *Fihri-sû maḥtûḫâti Ḥizâneti İbn Yûsuf bi-Merrâkûş*, Beyrut 1414/1994, s. 290, 292, 406, 482, 490; *Fihri-sû maḥtûḫâti Merkezi Aḥmed Bâbâ li't-tevşîk ve'l-buḥûsi't-târîhiyye bi-Tinbûktü* (nşr. Abdülmuhsin Abbas v.dğr.), London 1995-98, I, 102, 310-311; II, 138; V, 42; M. İbrâhim el-Kettânî – Sâlih et-Tâdilî, *Fihri-sû'l-maḥtûḫâti'l-Arabiyye-ti'l-maḥfûza fi'l-Ḥizâneti'l-âmmi bi'r-Rabâ*, Rabat 1997, V, 21-22, 166-167; Abdülvehhâb b. Mansûr, *A'lâmü'l-Maġribi'l-Arabî*, Rabat 1419/1998, VI, 213-221; *el-Fihri-sû's-şâmil: el-Fıkh ve uşûlüh* (nşr. el-Mecmau'l-melekî), Amman 1420-25/1999-2004, I, 795-796; III, 294, 914; V, 62, 149, 507; VII, 35, 436; VIII, 283; X, 78, 156, 546, 716; Y. S. Allûş – Abdullâh er-Reçrâcî, *Fihri-sû'l-maḥtûḫâti'l-Arabiyye-ti'l-maḥfûza fi'l-Ḥizâneti'l-âmmi bi'r-Rabâ*, Rabat 1421/2001, I/2, s. 255, 279, 295; II/2, s. 266; İbnü'l-Muvakkıt, *es-Sa'âdetü'l-ebediyye fi't-ta'rif bi-mesâhiri'l-ḥazreti'l-Merrâkûşiyiyye* (nşr. Hasan Cellâb – Ahmed Mütefekkir), Mera-keş 1423/2002, I, 217-218; Muhammed el-Kâdirî – Muhammed Melşûş, *Fihri-sû'l-maḥbû'âtü'l-ḥaceriyyeti'l-Maġribiyye*, Dârülbeyzâ 2004, s. 77-78; İbn Zeydân, *Mu'cemü ṭabaḳâti'l-mü'ellifin 'alâ 'ahdi devleti'l-Aleviyyin* (nşr. Hasan el-Vezzânî), Rabat 1430/2009, II, 56-58; Muhammed el-Alemî, *ed-Delilü'l-târîhi li-mü'el-lefâti'l-mezhebi'l-Mâlikî*, Rabat 1433/2012, s. 134, 149, 332, 343, 351, 412, 414, 415, 429, 434, 435; Abdullâh Necmî, "er-Resmûkî, Aḥmed b. Süleymân", *Ma'lemetü'l-Maġrib*, Rabat 1422/2001, XIII, 4340-4342; Münîr b. Muhtâr et-Tellî, "er-Resmûkî, Ebû'l-'Abbâs Aḥmed b. Süleymân", *Mv.AC*, X, 279-281.

 AHMET ÖZEL

REŞİDÎ, Muhammed
(1915-2001)

Endonezyalı müslüman aydın,
devlet adamı.

20 Mayıs 1915'te Orta Cava'nın Yogya-karta şehrinde Cavalı varlıklı bir aile içinde doğdu. Çocukluğundaki adı Saridi olup babası Atmosudigdo elmas ticaretiyle meşğuldü. Küçük yaşlarda tabacının tuttuğu hocadan evinde Kur'an'ı ve bazı dinî bilgileri öğrendikten sonra ilk tahsiline, Hollan-

dalılar'ın açtığı, Cava dilinde de öğretim yapan Sekolah Ongko Loro adlı ilkokulda başladı. Daha sonra yeni açılan Sekolah Rakyat adlı İslâmcı Muhammediyye teşkilâtının okuluna verildi. Hem kültürel hem dinî derslerin okutulduğu bu okulu bitirmesinin ardından yine Muhammediyye teşkilâtına bağlı, Hollanda modelinde eğitim veren Kweekschool isimli öğretmen okuluna başladı. Ancak bu okulda dinî derslerin ezberci bir yöntemle öğretilmesinden hoşlanmadı. Babasının abone olduğu *Swara Oemoem* ve *Kedjawan* gazeteleri vasıtasıyla yenilikçi İrşâd cemiyetinin lideri Sudan asıllı Endonezyalı Şeyh Ahmed Surkati ile temas kurdu ve onun Doğu Cava'daki Lawang'da tesis ettiği Sekolah al-Irsyad adlı, din öğretimi veren okulda tahsil görmek üzere Lawang'a giderek öğrenimine burada devam etti. Bu arada felsefeye ilgi duymaya başladı. Dinî ilimleri anlamaya çalışmaktan ziyade sadece onları öğretmeye yönelik bir eğitim yöntemi uygulandığı için iki yıl okuduktan sonra mezun olduğu bu okuldan memnun kalmadı. Buradaki hocası onun Cava dilindeki ismini değiştirip Reşîdî adını verdi; ardından kendisi ismini Muhammed Reşîdî olarak değiştirdi.

Çocukluğundan itibaren Muhammediyye ve İrşâd okullarında öğrenim gördüğünden İslâmcı-Selefi düşünceleri benimseyen Reşîdî, 1931'de arkadaşı Tâhir İbrâhim ile birlikte Mısır'a giderek Ezher Üniversitesi'nin hazırlık sınıfına kaydoldu. Buradaki eğitim sisteminden de memnun kalmayınca Kahire Üniversitesi'nde okuyan hemşehrisi Kahar Muzakkir'in tavsiyesiyle daha modern ve düzenli öğretim yapan bu üniversitenin Felsefe Fakültesi'ne ilk Endonezyalı olarak kaydını yaptırdı. Burada aldığı felsefe ve din bilimleri eğitimi onun hem Batı felsefesini öğrenmesini sağladı, hem daha sonraları bazı felsefe kitaplarını Endonezya diline çevirmesine zemin hazırladı. Kahire'deki yıllarında öğrenci faaliyetlerinde aktif rol aldı, 1931'de kurulan Jamiah Khairiyah al-Jawiyah adlı Endonezya öğrenci derneğine üye oldu. Ardından bu dernek Endonezya ve Malaya Gençlik Birliği'ne (Persatuan Pemuda Indonesia-Malaya-Perpindom) dönüştüğü zaman onun başkan yardımcılığına seçildi. Ayrıca Kahire'de İhvân-ı Müslimîn çevreleriyle temas kurdu; Seyyid Kutub'un özel derslerini takip etti, İngilizce ve Fransızca kurslarına katıldı. Bu arada hac görevini de yerine getirdi.

Sekiz yıl kaldığı Kahire'de yüksek öğrenimini tamamlayıp 1938'de Endonezya'ya

Muhammed
Reşîdî

dönen Reşîdî, aynı yıl Hacı Kahar Muzakkir'in kızı Siti Saadah ile Cava geleneklerine göre evlendi. Ailesi ve kayınpederi onun ticaretle uğraşmasını istedilerse de Kotagede'deki Mahat İslâm Medresesi'nde öğretmenliğe başladı. Öğretim faaliyetlerinin yanı sıra Hollanda sömürgesi aleyhindeki faaliyetlere ve Endonezya millî hareketine destek verdi, yeni kurulan Endonezya İslâm Partisi'ne üye oldu. Partinin 1940'ta Yogyakarta'daki ilk genel kongresinde merkez millî komitesi üyeliğine seçildi. İçinde yetiştiği Muhammediyye teşkilâtının yanı sıra İslam Studie Club adlı islahçı dinî bir cemiyete de üye oldu. II. Dünya Savaşı yıllarında Japon işgali döneminde (1942-1945) Japonlar tarafından çeşitli dinî yapıların himayecisi olarak kurulan ve bağımsızlık sonrasında siyasi partiye dönüşen Endonezya Müslümanları Şûra Meclisi (Majelis Syuro Muslimin Indonesia [MASYUMI]) teşkilâtının genç liderlerinden biri olarak temayüz etti. Japon askerî yönetiminin, Cakarta'da kurulması planlanan İslâm Kütüphanesi'nin kurucu müdürlüğü teklifini kabul ederek Cakarta'ya yerleşti ve burada birçok Endonezyalı müslüman liderle görüşme fırsatı buldu. Kütüphane müdürlüğü sırasında Japonlar tarafından işletilen radyoda Arapça haber mütercimliği yaptı. 1945'te Sekolah Tinggi Islam adıyla Cakarta'da Kahar Muzakkir'in öncülüğünde kurulan İslâm Yüksek Okulu'nda ders verdi.

Bağımsızlığın ardından siyaset, bürokrasi ve diplomasi alanlarında çalışarak kendini yetiştirdi. 14 Kasım 1945 tarihinde Şahrir başkanlığında kurulan cumhuriyet hükümetinin din işlerinden sorumlu devlet bakanı, yaklaşık iki ay sonra kurulan Din İşleri Bakanlığı'nın da ilk bakanı oldu. Bu bakanlığın kısa süre içinde ülkedeki dinî mahkemelerin, cami ve mescidlerin, dinî eğitim kurumlarının hızlı bir şekilde teşkilâtlanmasına öncülük etti. Hükümetin 2 Ekim 1946'da istifa etmesi üzerine yeni kurulan kabinede onun yerine bakanlığa

muhafazakâr eğilimli, Nehdatü'l-ulemâ liderlerinden Kiai Hacı Fethurrahman tayin edilince Reşîdî memleketi Yogyakarta'ya döndü. Ancak bilgi ve tecrübesine ihtiyaç duyulduğu için bir hafta sonra tekrar Cakarta'ya çağrılarak Din İşleri Bakanlığı'nın genel sekreterliğine getirildi. Endonezya'nın bağımsızlığının tanınmasına yardımcı olmak üzere hükümet tarafından Hacı Agus Sâlim başkanlığında 1947 yılı başlarında Arap ülkelerine gönderilen heyette yer aldı. 23 Mart 1947'de Yeni Delhi'de düzenlenen Inter-Asian Relations Konferansı'na katılmak amacıyla Hindistan'a, ardından Mısır'a gitti. Bu heyetin faaliyetleri neticesinde 2 Haziran 1947 tarihinde Mısır Kralı Fârûk Endonezya'nın bağımsızlığını resmen tanıdı. Muhammed Reşîdî, Mısır'da kalarak Endonezya Cumhuriyeti'nin Ortadoğu'daki diplomatik temsilcisi oldu; Suudi Arabistan'a gidip Suudi hükümetinin de Endonezya'nın bağımsızlığını tanımasına sağladı. 1949 sonunda Hollanda Endonezya'dan çekilince Reşîdî, Muhammed Hatta başkanlığında yeni kurulan hükümet tarafından Mısır ve Suudi Arabistan'dan sorumlu ilk Endonezya büyükelçisi olarak Mısır'da görevlendirildi; ardından Cidde'deki eski Hollanda konsolosluğunu devraldı. İki yıllık Mısır büyükelçiliğinden sonra 1953'te İran ve Afganistan'dan sorumlu Endonezya büyükelçisi sıfatıyla Tahran'a gönderildi ve orada on bir ay büyükelçilik yaptı. 1954 yılında Dışişleri Bakanlığı'nda enformasyon genel müdürlüğüne tayin edildi. Ayrıca Endonezyalı diplomatların yetiştirildiği Akademi Dinas Luar Negeri'nin yöneticiliğini yürüttü.

Diplomatik görevlerinden sonra Rockefeller Foundation bursuyla 1954'te Fransa'ya giderek Kahire'deki öğrencilik yıllarından tanıdığı Fransız şarkiyatçısı Louis Massignon'un yönetiminde Paris Sorbonne Üniversitesi'nde doktora programına kaydoldu. "L'Evolution de l'Islam en Indonésie ou consideration critique du livre Tjenti" başlıklı tezini tamamlayarak 23 Mayıs 1956'da bir Fransız üniversitesinden doktor unvanı alan ilk Endonezyalı oldu. Cava mistisizmi ve Serat Centini hakkındaki değerlendirmeleriyle Japon işgali dönemine kadar Cava'daki mistik ve dinî hareketleri ele aldığı doktora tezi daha sonra Paris'te *Documents pour servir à l'histoire de l'Islam a Java* adıyla yayımlanmıştır. Bu çalışmasında Cava mistisizminin İslâm tasavvuf geleneğinden doğduğunu ispatlamaya çalıştı, eski Cava gelenekleriyle karışmış olan bu tür mistik

hareketlerin İslâm dairesi içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini savundu.

Reşîdî, Endonezya'ya döndükten sonra 1956'da Pakistan'a büyükelçi olarak tayin edildi. Bu arada ülkesinde yaşanan hükümet krizlerine ve ayrılıkçı gelişmelere müdahil oldu. İki yıla yakın Karaçi'de büyükelçilik yaptıktan sonra Kanada'ya gitti ve 1958 yılı güz döneminden itibaren McGill Üniversitesi'ne bağlı İslâm Araştırmaları Enstitüsü'nde öğretim üyesi olarak çalışmaya başladı. Beş yıl boyunca burada enstitü başkanı W. C. Smith, Toshihiko Izutsu ve Niyazi Berkes'le birlikte İslâm tarihi ve İslâm hukuku derslerini okuttu. Çeşitli akademik faaliyetlere katıldı, yüksek lisans ve doktora tez danışmanlığı yaptı. New York'taki Columbia Üniversitesi'nde çalışan ve McGill'e misafir öğretim üyesi olarak gelen ünlü şarkiyatçı J. Schacht ile görüştü, ilmî tartışmalar yaptı; Schacht'ın, Hz. Muhammed'in hüküm koyucu olarak hukukî sorumluluklara sahip olmadığı, onu sadece dinî otorite olarak görmek gerektiği, hadislerin bizzat Hz. Muhammed'in sözleri olmayıp ilk müslüman toplumun sözlü rivayetleriyle ortaya çıktığı şeklindeki görüşlerini eleştirdi. Kur'an'da açık hüküm bulunmayan konularda Hz. Peygamber'in hüküm koyma yetkisinin bulunduğunu belirten Reşîdî, fıkıhın ve İslâm hukukunun Kur'an ve Sünnet'le ilk fakihlerin reylerine dayandığını söyledi. Reşîdî'nin görüşleri Izutsu tarafından mâkul karşılanırken enstitü başkanı Smith ve Niyazi Berkes onu "aşırı muhafazakâr" diye niteledi. Montreal'de polemikçi bir hoca sıfatıyla anılmaya başlanması üzerine görevi uzatılmayınca 1963'te Amerika Birleşik Devletleri'ne geçti. Washington D.C.'de faaliyet gösteren ve bünyesinde cami, kütüphane, eğitim merkezi bulunan İslâm Kültür Merkezi'nin müdür yardımcılığını ve yürütme kurulu başkanlığını yaptı. Mecid Haddûrî'nin, İslâmiyet'in gayri müslimlere karşı sürekli cihadı emrettiği yolundaki görüşlerini eleştirdi ve Kur'an-ı Kerim'in gayri müslimleri İslâmlaştırmak için savaşmayı emretmediğini söyledi. Sonunda Montreal'de aşırı muhafazakârlıkla suçlanırken burada müslümanlarca aşırı yenilikçi görüldüğü için görev süresi uzatılmadı.

1965 yılı başlarında Endonezya'ya dönen Reşîdî bir süre İslâm hakkında konferanslar verdi, kitap yazmaya yoğunlaştı. Devlet Başkanı Sukarno liderliğindeki yönetimin Endonezya Komünist Partisi'nin etkisi altına girdiğini görünce halkı komün-

nizm tehlikesine karşı bilinçlendirmek için *Islam Menentang Komunisme* adıyla bir kitap neşretti. Sukarno yönetimi, eski MASYUMI Partisi üyesi ve taraftarı olan müslüman liderlere karşı baskısını arttırdı. Kral Faysal'ın daveti üzerine Suudi Arabistan'a giderek Râbratâtü'l-âlemi'l-İslâmî'de görev aldı ve burada çeşitli ülkelerden gelen temsilcilerin oluşturduğu üst kurula üye seçildi. Endonezya'daki başarısız komünist darbesinden sonra Râbratâtü'l-âlemi'l-İslâmî'nin Cakarta'daki Endonezya şubesinin direktörlüğüne tayin edildi. Eylül 1966'da Cakarta'daki Endonezya Üniversitesi'ne bağlı Hukuk Fakültesi'ne İslâm hukuku alanında öğretim üyesi sıfatıyla tayin edildi. 20 Nisan 1968'de *Islam dan Indonesia di Zaman Modern* adlı çalışmasıyla İslâm hukuku ve kurumları dalında profesörlüğe yükseltildi. Endonezya Üniversitesi'ndeki görevinin yanı sıra Cakarta'daki Şerif Hidâyettullah Devlet İslâm Enstitüsü'nün Pasca Sarjana (lisansüstü) Fakültesi'nde Batı felsefesine dair yüksek lisans ve doktora dersleri verdi. Bu arada Suharto dönemindeki müslüman-hıristiyan gerilimi ve hıristiyan misyonerlerin Endonezya'daki hıristiyanlaştırma faaliyetleri üzerine eğilen Reşîdî bu konularda önemli eserler yazdı ve uluslar arası toplantılara katıldı. 28 Ekim 1968'de Tokyo'da düzenlenen dinler arası ilişkiler konulu seminerde Endonezya'da Hıristiyanlığın yayılması sorununu ele alarak misyonerlik teşkilâtlarının faaliyetlerinin bu ülkede sınırlandırılması gerektiğini, dinler arası hoşgörüyü inandırmakla birlikte misyonerlerin Endonezya'da halkın fakirliğini istismar ederek çeşitli yollarla onları hıristiyanlaştırmaya çalıştığını söyledi. Öte yandan 1970'li yılların başlarından itibaren neo-modernist İslâmî düşüncüyü savunan Nurcholish Madjid'in modernleşme, sekülerleşme ve dinî yenileşme düşüncelerine karşı çıkarak onun ve arkadaşlarının görüşlerini eleştirdi. Madjid'in yanında Harun Nasution, Ahmed Wahib gibi yenilikçi fikirleriyle tanınan yazarları tenkit eden makale ve kitaplar yazdı. Geleneksel Sünnî doktrine sıkı bir şekilde bağlı olan Reşîdî, İran'da Humeyni devriminden sonra ülkesinde bazı müslüman çevrelerde Şiîliğin siyasî etkisinin artması üzerine Şiîlik hakkında *Apa Itu Syiah* başlıklı kitabını yayımladı. Reşîdî'nin İslâmîci fikirlere sahip olmakla birlikte millî duygu ve düşünceleri güçlüydü. Sukarno ve Suharto dönemlerindeki hükümetlerin bazı politikalarının İslâm'a

ve ülkedeki müslüman halkın menfaatlerine aykırı olduğunu söylese de Endonezya'nın temel devlet felsefesi olan "Pancasila"nın İslâm'a aykırı olmadığını savundu. İslâmîci Muhammediyye teşkilâtının üst yönetimine danışmanlık yapmasının yanı sıra Muhammed Natsir'in öncülüğünde 1967'de kurulan Endonezya İslâm Davet Teşkilâtı'nın da kurucuları arasında yer aldı ve uzun yıllar bu teşkilâtın başkan yardımcılığını yürüttü. Batılı eleştirmenler Reşîdî'yi fundamentalist olarak görürken bazı Endonezyalı akademisyenlerce Endonezya'da İslâm'ın ve ümmetin savunucusu diye nitelenmiş, halk arasında daha çok ilk Din İşleri bakanı kimliğiyle tanınmıştır. Fıkıhın değişen şartlara göre yeniden gözden geçirilmesi ve ictihadın günümüzde disiplinler arası kolektif bir çalışma ile yürütülmesi gerektiğine inandı. Hayatı çeşitli mücadelelerle geçen ve devlet madalyası sahibi olan Muhammed Reşîdî 30 Ocak 2001 tarihinde Cakarta'da vefat etti, vasiyeti gereği doğduğu yer olan Yogyakarta'nın Kotagede semtindeki aile mezarlığına defnedildi.

Eserleri. Muhammed Reşîdî çoğunluğu küçük boyutta olmak üzere birçok eser yazmıştır. **1. *Islam Menentang Komunisme*** (Djakarta 1966). **2. *Islam dan Kebatinan*** (Djakarta 1967). İslâmiyet ve Cava mistisizmiyle ilgili olan eserde Reşîdî, Cava mistisizminden doğan "kebatinan" gruplarını İslâm dairesi içerisinde saymış, fakat onlara doğru dinî bilgilerin öğretilmesi gerektiğini belirtmiştir. **3. *Islam dan Sosialisme*** (Djakarta 1967). **4. *Sikap Umat Islam Terhadap Ekspansi Kristen*** (Hıristiyan yayımlarına karşı İslâm ümmetinin tepkisi, Djakarta 1967). **5. *Mengapa Aku Tetap Memeluk Agama Islam*** (Niçin hâlâ İslâm dinine inanıyorum, Djakarta 1968). Yine misyoner faaliyetlerinden bahseden eserde İslâmiyet'in üstünlüğü ortaya konmaktadır. **6. *Islam dan Indonesia di Zaman Modern*** (Djakarta 1968). Müellifin profesörlük tezidir. **7. *Dari Rasjidi dan Maududi kepada Paus Paulus VI*** (Surabaya 1971). Mevdûdî ile birlikte Papa VI. Paul'e gönderdikleri mektupları ihtiva eder. **8. *Agama dan Etik*** (Djakarta 1972). Endonezya Felsefe Derneği'nin bir konferansı üzerine değerlendirmeleriyle din, ahlâk ve felsefe konularını içerir. **9. *Koreksi terhadap Dr. Nurcholish Madjid Tentang Sekularisasi*** (Djakarta 1972). **10. *Kasus RUU Perkawinan dalam Hubungan Islam dan Kristen*** (Djakarta 1974). Müellif burada

müslüman-hıristiyan ilişkileri ve Endonezya evlilik kanunu ile ilgili görüşlerini ortaya koyar, müslüman kızların hıristiyan erkeklerle evlenmesine karşı çıkar. **11. Empat Kuliah Agama Islam Pada Perguruan Tinggi** (Djakarta 1974). İslâm bilimi ve eğitimine dairdir. **12. Sidang Raya Dewan Geraja Sedunia di Jakarta 1975: Artinya bagi Dunia Islam** (Djakarta 1975). 1975'te Dünya Kiliseler Birliği'nin Cakarta'daki konferansı ve bunun İslâm dünyası için anlamlı konusundadır. **13. Documents pour servir à l'histoire de l'Islam à Java** (Paris 1977). 1956'da Sorbonne Üniversitesi'nde tamamladığı doktora tezinin yayımlanmış şeklidir. **14. Koreksi terhadap Dr. Harun Nasution tentang "Islam Ditinjau dari Berbagai Aspeknya"** (Djakarta 1977). Harun Nasution'un İslâm'la ilgili eserine yönelik bir eleştiridir. **15. Kebebasan Beragama** (Djakarta 1979). Din özgürlüğü ve din-devlet ilişkilerine dairdir. **16. Keutamaan Hukum Islam** (Djakarta 1980). İslâm hukuku ve fikhî konular hakkındadır. **17. Strategi Kebudayaan dan Pembangunan Pendidikan Nasional** (Djakarta 1980). Millî eğitimin geliştirilmesi ve kültürel strateji politikaları hakkındaki görüşlerini topladığı bir kitaptır. **18. Apa Itu Syiah** (Şifilik nedir, Djakarta 1984).

Eserlerini daha çok Endonezya dilinde yazan Reşidî'nin yayımladığı iki İngilizce makaleden ilkinin Pakistan'da büyükelçi iken yazmıştır; diğeri yurt dışında sunduğu bir tebliğ metnine dayanmaktadır: **1. "Unity and Diversity in Islam"** (*Islam, The Straight Path: Islam Interpreted by Muslims*, ed. Kenneth W. Morgan, New York 1958, s. 403-430). **2. "The Role of Christian Missions, the Indonesian Experience"** (*International Review of Mission*, c. 65/260 [October 1976], s. 425-438). Ayrıca *Panji Masyarakat*, *Mimbar Ulama*, *Abadi*, *Kiblat*, *Suara Muhammadiyah*, *Media Dakwah* gibi Endonezya dilindeki dergilerde güncel konularla ilgili birçok makalesi yayımlanmıştır. Arapça, İngilizce, Fransızca ve Felemenkçe'yi çok iyi bilen Reşidî'nin İngilizce ve Fransızca'dan kitap tercümeleleri de vardır: *Filsafat Agama* (David Trueblood, *Philosophy of Religion*, Jakarta 1965); *Bibel, Quran dan Sains Modern* (Maurice Bucaille, *La Bible, la Quran et la science*, Jakarta 1979); *Humanisme dalam Islam* (Marsell A. Boisard, *L'humanisme de l'Islam*, Jakarta 1980); *Janji-Janji Islam* (Roger Garaudy, *Promesses de L'Islam*, Jakarta 1982); *Per-*

soalan-persoalan Falsafat (Harold H. Titus – Marlyns Smith – Richhard T. Nolan, *Living Issues in Philosophy*, Jakarta 1984).

BİBLİYOGRAFYA :

70 Tahun Prof. Dr. H. M. Rasjidi (ed. E. Basri Ananda), Jakarta 1985; A. Feillard, "Rasjidi, (Haji) Mohammad", *Dictionnaire biographique des savants et grandes figures du monde musulman périphérique du XIXe siècle à nos jours* (ed. M. Gaborieau v.dğr.), Paris 1992, I, 34-36; Azyumardi Azra, "H. M. Rasjidi, B. A.: Pembentukan Kementerian Agama dan Revolusi", *Menteri-Menteri Agama R. I: Biografi Sosial-Politik* (ed. Azyumardi Azra – Saiful Umam), Jakarta 1998, s. 3-33; a.mlf., "Guarding the Faith of the Ummah: The Religio-Intellectual Journey of Mohammad Rasjidi", *Studia Islamika*, I/2, Jakarta 1994, s. 87-119; Akh. Minhaji – Kamaruzzaman, "In Memoriam Prof. Dr. H. M. Rasjidi, 1915-2001", *Jurnal Asy-Syir'ah*, sy. 8, Yogyakarta 2001, s. 111-130; Yusdani, "Pemikiran M. Rasjidi tentang Hukum Islam", *Jurnal Fenomena*, I/2, Yogyakarta 2003, s. 115-125; "Rasjidi, Haji Mohammad", *Ensiklopedi Islam*, Jakarta 1999, IV, 155-156.

İSMAİL HAKKI GÖKSOY

REYCHMAN, Jan

(1910-1975)

Polonyalı Türkolog ve tarihçi.

19 Şubat 1910'da Varşova'da doğdu. Üniversite öğrenimini Varşova Üniversitesi'nde tarih alanında yaptı, lisans üstü öğrenimi esnasında aynı üniversitenin Şarkiyat Enstitüsü'nde hocası Ananiasz Zajackowski'nin yanında derslere katıldı (Dubiniński, s. 15). Yüksek lisansını *Działanie dyplomatyczne Insurekcji Kościuszkowskiej* (Koşciuszko ayaklanmasının diplomatik faaliyetleri) başlıklı teziyle 1935'te tamamladı. Doktora öğrenimine hazırladığı sıralarda II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi üzerine savaş süresince Macaristan'da kaldı ve burada Polonya mültecilerinin içinde aktif rol oynadı. *Wieści Polskie* (Leh köylüleri) adlı dergide makaleler yayımladı. 1945'te savaş sona erince ülkesine döndü, kısa bir süre Dışişleri Bakanlığı'nda çalıştı, ardından üniversiteye intisap etti. Varşova Üniversitesi Türkoloji Bölümü'nde asistan oldu. Savaş esnasında bölümün zarar gören kütüphane koleksiyonlarının düzenlenmesine gayret etti. Kısa bir süre, Polonya Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nde Doğu Dilleri ve Meseleleri Çalışmaları Bölümü'nde Yakındoğu ülkeleri tarihi derslerine girdi. Doktorasını 1949'da *Znajomość i nauczania języków orientalnych w Polsce w XVII w.* (XVIII. yüzyılda Polonya'da Doğu dilleri ve öğretimi bilgisi) adlı teziyle tamamladı. 1952'ye ka-

Jan Reyhman

dar yardımcı doçent ve ardından doçent olarak çalıştıktan sonra üniversitenin Macar Dili Bölümü'nün kurucuları arasında yer aldı. 1950'li yıllarda Slav tarihi dersleri verdi. 1970'te profesörlüğe yükseldi. Aynı yıldan itibaren Varşova Üniversitesi'nin Türkoloji ve İranistika Anabilim Dalı'nın başkanlığını yürüttü. Bu sırada Polonya Bilimler Akademisi Şarkiyat Komitesi'nde de görev aldı ve idarecilik yaptı. 1953'ten itibaren yayımlanan *Przeegląd Orientalistyczny* (Oryantalist bakış) adlı derginin editörlüğünü üstlendi. Üniversitenin Filoloji Bölümü Yayın Komisyonu'nda görev aldı ve *Acta Philologica* dergisinin editörlüğünü yaptı. Polonya Şarkiyatçılar Genel Kurumu Yönetim Kurulu'nun Yayın Komisyonu'nda ve UNESCO Polonya Komitesi'nde çalıştı. 1972'den itibaren *Rocznik Orientalistyczny* dergisinin editörlüğünü üstlendi (*Polski Słownik Biograficzny*, XXXI, 211-212). Aldığı uluslararası ödüllerin yanında 1973'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 50. yılı münasebetiyle kendisine fahri diploma verildi. 11 Ocak 1975'te öldü.

Reyhman'ın kendi alanında yaptığı birçok çalışmanın en önemlilerini Türk tarihiyle ilgili olanlar oluşturur. Kaleme aldığı *Historia Wschodu Muzułmańskiego* (Doğu müslümanları tarihi, Warszawa 1949), *Dni świetności i klęski Turcji* (Türkiye'nin galip ve mağlûp günleri, Warszawa 1962), *Dzieje Turcji od końca XVIII wieku* (XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren Türkiye tarihi, Warszawa 1970) adlı eserlerin yanında kaleme aldığı *Historia Turcji* (Türkiye tarihi, Warszawa 1970) adlı kitabı Türk tarihinin eski zamanlarından 1970'lere kadar gelen süreci kapsar ve yıllarca okuttuğu derslerin birikimiyle ortaya çıkmıştır. Kendisinin *Orient w kulturze polskie Oświecenia* (Polonya aydınlanma kültüründe Doğu, Wrocław 1964) ve editörlüğünü yaptığı *Z dziejów orientalizmu polskiego w dobie Oświecenia*